

אם מותר למארח להגיש לאורח מאכל, שהאורח מחמיר שלא לאכול

שאלה: האם מותר למארח להגיש לאורח מאכל בהכשר מסוים, למרות שהוא יודע שהאורח מחמיר בדרך כלל שלא לאכול מהכשר זה, או שלפי המנהגים שנוהג האורח, מאכל זה אסור באכילה.

א

אם המחמיר בדבר שאחרים מקילים, יכול לסמוך שלא יכשילוהו בלא ידיעתו

כתב המרדכי (יבמות סי' צ"ו): "אדם שאסר עצמו בדבר המותר לאחרים, ואחרים יודעים שמחמיר על עצמו אע"פ שידע שהוא היתר, אלא שהדיר עצמו, פשיטא לי שסומך על אחרים, ואין לחוש שמא יאכילוהו, כמו נזיר שאוכל בבית ישראל, ולא חיישינן שמא יש שם יין במאכל, דלא עבר אלא דלפנ"ע, וכן ישראל בבית כהן. אלא זה ספק לי, ראובן שפירש ממאכל לפי שנראה לו שאסור לאוכלו ושמעון נוהג בו היתר ונראה לו שראובן טועה בדבר, וגם ראובן אם היה סבור שמותר היה אוכל, מי יש לחוש לראובן, שמא יאכילנו שמעון, דתנן, החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, או דלמא לאספי איניש לחבריה מידי דלא כשירה ליה. ויש לדקדק מהא דאמר שמואל... עשו בית שמאי כדבריהם גבי צרת הבת שב"ש מתירים, ואסיקנא דעשו ומודעי להו, ופירש"י ומש"ה לא נמנעו, אלמא שיכול לסמוך עליו ולא חייש דלמא ספי ליה".

וכוונתו למה שמצינו במשנה (יבמות י"ג סע"א): "בית שמאי מתירין הצרות (צרת ערוה) לאחרים, ובית הלל אוסרים. חלצו, ב"ש פוסלין מן הכהונה, ובית הלל מכשירין. נתייבמו, בית שמאי מכשירין, ובית הלל פוסלין. אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי".

ובגמ' (י"ד ע"א) נחלקו אמוראים, אם עשו ב"ש כדבריהם, וקאמר: "ת"ש, אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירים, לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה, ולא ב"ה מב"ש. אי אמרת בשלמא לא עשו, משום הכי לא נמנעו, אלא אי אמרת עשו, אמאי לא נמנעו. בשלמא ב"ש מב"ה לא נמנעו, דבני חייבי לאוין נינהו, אלא ב"ה מבית שמאי אמאי לא נמנעו, בני חייבי כריתות ממזרים נינהו... אלא לאו שמע מינה, לא עשו, לא, לעולם עשו, דמודעי להו ופרשי. פירש"י: "דמודעי להו ב"ש לב"ה, דעו שהמשפחה זו מצרת ערוה שנתייבמה באה ופרשו".

וכ"כ באורחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' ג'): "כתב הר' אהרן הלוי, שני תלמידי חכמים בעלי הוראה, שהאחד אוסר והאחד מתיר, המתיר אוכל לעצמו ומאכיל לחבירו האוסר, ואין בזה משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואף על פי שיועד בחבירו שאסור לו לפי דעתו. ודוקא כשהאיסור נכר לו לאוסר, דאי לא סבירא ליה, [לא] ליכול. אבל בשאינו נכר לו לא, כדאמרין בפרק כל הבשר (חולין ק"א ע"ב) - חס ליה לזרעיה דאבא [בר אבא] דליספי ליה מידי דלא סבירא ליה".

וכוונתו לדברי הגמ' שם: "רבי אלעזר הוה קאים קמיה דמר שמואל, אייתו לקמיה דגים שעלו בקערה וקא אכיל בכותח, יהיב ליה ולא אכל. א"ל, לרבך יהיבי ליה ואכל, ואת לא אכלת. אתא לקמיה דרב, א"ל, הדר ביה מר משמעתיה, א"ל, חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי ולא סבירא ליה". פירש"י: "דליספי לי מידי דלא סבירא לי - לא היו דברים מעולם".

ע"פ זה פסק הרמ"א (י"ד ק"ט סעי' ז'): "מי שנוהג באיזה דבר איסור מכת שסובר שדינא הוא הכי, או מכח חומרא שהחמיר על עצמו, מותר לאכול עם אחרים שנוהגין בו היתר, דודאי לא יאכילוהו דבר שהוא נוהג בו איסור".

ובביאור הגר"א ציין ליבמות ולחולין הנ"ל. ולא זכיתי להבין, איך סתם הרמ"א וכתב, שמותר לאכול עם אחרים שנוהגים בו היתר, הרי ביבמות ובחולין מיירי בתנאים ובאמוראים, ולא בסתם אינשי, וא"כ אולי סתם אינשי חשיבי כחשודים לענין זה, וכמו שצייד המרדכי.

ובאמת המאירי (יבמות שם) כתב: "ולפי דרך למדת, שכל ששנים חולקים, אחד להיתר ואחד לאיסור, אסור למתיר להעלימו לאוסר וליתן לו מן האיסור, אלא צריך שיודיעהו שזהו דבר האסור לו לפי שיטתו, וכל שאינו מודיעו, מותר לאוסר לסמוך עליו, וכל שכן אם יודיענו שהוא היתר. **ודבר זה במוחזקים בכשרות ובחסידות, הא בשאר בני אדם, אינו ראוי לסמוך מן הסתם. ובעדותם מיהא סומך**, אלא אם כן הוא חשוד ושאותו דבר שלו, כמו שהתבאר במקומו".

וכך כתב בשו"ת רלב"ח (סי' קכ"א, והו"ד בקיצור בש"ך שם ס"ק כ'): אמנם באיזה אופן יוכל לאכול האוסר בבית המתיר, אומר, שאם המתיר הוא אדם מוחזק בכשרות וחכם בדינים, ונודע אליו שזה האכסנאי הוא מאותם הנוהגים איסור באותו השומן, באמרו שהוא חלב, הרי זה מותר להתאכסן בביתו ולאכול כל מה שנותן לו לאכול... אמנם כשהאוסר נסמך בפירוש על המתיר, מחויב המתיר להודיעו מן הדין להפרישו, ויכול לסמוך הוא עליו אם שותק ואינו אומר לו שאסור, כל שכן שיכול לאכול ממה שמאכילו, **כיון שהמאכיל הוא חכם ובקי בדינים**, ויודע גם כן שהאוסר אוסר לעצמו אותו המאכל. ואפילו שהמאכסן לא יהיה חכם בדינים, אלא שהוא מוחזק בכשרות, יכול האוסר לסמוך עליו, אם מודיעו שאסור לו מאכל פלוני. וגם הכלי שנתבשל בו אותו המאכל אם הוא בן יומו, דודאי לא חשוד על ולפני עור וגומר".

עוד כתב הרלב"ח שם: "אמנם הוא המאכסן הוא מסתם עמי הארץ, כפי הנראה מהרמב"ם ז"ל, אינו יכול לסמוך האוסר על דבריו, דחשידי לעבור על ולפני עור וגומר".

¹ וכתב הריטב"א (שם): "ואת"ו והיאך אמר שמואל לרבך יהיבנא ואכל. י"ל כי מגזם היה דבריו, שאילו היה נותן לרב, היה אוכל, כלומר שיקפחנו בדברים עד שיאכל. ומורי נר"ו פירש, דרבך דקאמר ליה, לאו משום רב קאמר, אלא משום חד דרבנן דהוה ליה [רב]. אבל רש"י ז"ל פירש - רבך, רב. וע"ע בשו"ת מהרשד"ם (י"ד סי' רכ"ז ד"ה עוד מצאתי, ובבאר שבע (יבמות י"ד ע"א), ובשו"ת בנין ציון (סי' ס"ב) שהאריכו בביאור הסוגיא.

מדבריו אלו עולה חידוש גדול לדינא, שאף שסתם עם הארץ, אינו חשוד כשמתארח אצלו, כיון שחשוד רק על לפני עור, ולא על עצמו, מכל מקום כיון שבנ"ד מדובר במאכל שהוא מיקל בו לעצמו, שוב נחשד הע"ה להכשיל במאכל זה, את מי שמחמיר בו, כיון שאינו חושש משום לפנ"ע.

ב

שימוש בכליו של המיקל

כשלדעת המחמיר, אסור מעיקר הדין

כתב בשו"ת רלב"ח (שם): "יש בני אדם נוהגים איסור בקצת חלב בבהמה, ויש נוהגים היתר בחלב ההוא, ונתאכסן האוסר בבית המתיר, מה דינו, אם לאכול מן התבשיל בלתי שאלת פי המתיר על החלב, ודין כליו של המתיר, אם האוסר לכתחלה יכול לבשל בהם או לאו..."

מי האוסר מחמת מנהג אבותיו, וכן הוא בזמננו, זה אין כח בידו לחזור בו, וכמו שאסור לו לאכול, גם המתיר אסור להאכילו, משום ולפני עור וגומר, דדמי למושיט כוס יין לנזיר וכדכתבינא. ולא לבד אסור המתיר להאכיל לאוסר אותו המאכל, אלא שחזרו כליו כדין כלים בלועים מאיסור, וכל דבר שנתבשל בכליו והיו בני יומן, אסור לו להאכילו לאוסר. אמנם אם לא היו בני יומן, מותר התבשיל לאוסר, כיון דהוא בדיעבד. ואם יכול לבשל לכתחלה בכלי כשאין בני יומן, על מנת להאכיל לאוסר, צריך עיון וביאור ויבא לפנינו.

אמנם האוסר בעצמו אין ספק שהוא אסור להשתמש לכתחלה בכליו של המתיר, אפילו שודאי אין בני יומן, אלא שאם בשל בהם, בדיעבד מותר לו לאכול. דהא כתבו כל הפוסקים, דהא דקיימא לן דנותן טעם לפגם מותר, זהו דוקא בדיעבד... ואפילו במתיר עצמו, בלי שיאמר האוסר לבשל, יש לספק אם יהיה מותר לו לבשל לכתחלה בכליו שאין בני יומן לצורך האוסר, כשמבשל לו לבדו. שאם מבשל לו ולאחרים מתירים, אזלינן בתר רובא ומותר. אמנם כשמבשל לצורך האוסר לבדו, צריך בדיקה ועיון. והנראה שאסור, דגזרינן שמא יבא לבשל לצורך האוסר בקדרה בת יומא, כי היכי דגזרו באיסורים השווים לכל, וכל שכן הוא.

כשהמחמיר מחמיר מכח מנהג אבות

כתב הרלב"ח (שם) עוד: "עדיין יש לי ספק, אם יש לאוסר להחמיר בזה האיסור, כמו בשאר האיסורים השווים לכל. כי אולי אותם הראשונים שנהגו חומרא ואסרו לעצמם אותו המאכל, לא קבלוהו עליהם לאיסור גמור לאיסור פליטתו והמתבשל עמו, או הכלים שנתבשל בהם, כשנתבשל על ידי אחר שלא במאמרם, ודוקא שלא לאכול בעצמו הוא שקבלוהו עליהם. והביאני לזה החלוקה, הגם שאין השכל מקבלו, לפי שמצאתי... ספר האשכול על ענין הדבק בריאה, וזה לשונו, העיד לנו חכם אחד מעיר נרבונה, כי הראב"ד היה מתארח עם אוכלי הדבק, וקושרין לו חתיכת בשר לפיו בחוט אחד לסימן, והיתה מתבשלת בקדרה עם הדבק, והיה אוכל אותו הבשר עם התבשיל, עכ"ד. הא קמן גברא רבה איש אלדים קדוש הוא, דאף על גב דהיה נוהג איסור במאכל והוא הדבק, היה אוכל פליטתו במינו ושאינו מינו. האמת שלבי מצר ומצטער על אשר לא זכיתי לדעת מפי כתבו ראייה ברורה לזה ומקור מוצא סברתו זאת, שהיא זרה כפי הנראה, כי אין טעם כלל לאסור הדבר ולהתיר פליטתו, ואם היה הדבק איסור תורה הוה בכל, ודאי היה אסור מן התורה אכילת החתיכה והתבשיל המתבשלים עמו לדעת הרוב מהפוסקים, כיון שהדבק הוא הרבה, והחתיכה המתבשלת עמו הוא דבר מועט, גם הדבק היה נותן טעם בתבשיל שאינו מינו המתבשל עמו. ומה שהשכל נותן הוא שהכל יהיה אסור או הכל יהיה מותר. מכל מקום הוא היה רב גדול בקי בכל התלמוד ספרא וספרי בריתא ותוספתא, וודאי שהיה לו ראייה ברורה למעשהו זה הזר כפי הנראה.

ומה שאפשר לי לומר לדעת הרב בזה הוא, שאיסור הדבק לדעתו קל מאד, רצוני לומר שדעתו נוטה להתיר... אלא שהיה לו ספק קצת לומר שאולי דינו כדין הסירכא, ומפני זה הספק רצה להחמיר על עצמו, וקבל עליו איסור הדבק לחתיכה בעצמה, לא לפליטתה והמתבשל עמה. ומי שעושה כן מפני הספק הרשות בידו, וכל שכן אם צדי הספק אינן שקולין, ויליף לה הרב מהדמאי, דגזרו עליו חכמים מפני הספק ולא גזרו על תערובתו, כדאיתא פרק קמא דחולין בתלמוד בבלי ובפרק קמא דדמאי בירושלמי וכתבו הרב רבינו משה בר מיימוני בפרק אחרון מהלכות מעשר ראשון... ואפשר שהיה לו ראייה אחרת יותר חזקה. מכל מקום לענין מעשהו הרי העיד עליו אותו החכם, ובודאי דעדותו אמת.

גם העיד לי אשכנזי זקן משכיל וכשר, שבמדינת ריינוס יש קצת מקומות שנוהגים איסור בחלב ההוא שכתב בעל האגור, וכשבאין למקומות הנהגים התיר באותה המדינה, מתאכסנים בבתיהם ואוכלין המרק שנתבשל בו אותו החלב... והעידו לי שהיה המנהג ביניהם בזה מזמן הר"ר אפרים ז"ל...

ועל פי כל זה הנני אומר, שכל מי שאוסר איזה מאכל ומתאכסן בבית המתיר, אם יש לו מנהג לאוסר, יעשה כמנהגו, אם מנהגו הוא לחומרא, כגון שבני מקומו מחמירין באותו האיסור כבשאר האיסורין השווים לכל, אפילו כשמתאכסנים בבית המתיר, פשיטא שמחוייב לעשות כמנהגו, וכבר כתבתי כל מה שצריך להזהר בו. וגם אם יהיה המנהג לקולא, אפילו שתהיה קולא גדולה, כגון לאכול מהמרק או לאכול גם כן הבשר המתבשל עם האיסור, לעולם יעשו כמנהגם, אם ישנו בידם והם בקיאים בו, וכפי עדות בעל האשכול מהראב"ד ז"ל, ובתנאי שיהיה המנהג כאוכל לא כמאכיל... אבל באותם שאין בידם מנהג מוחזק כזה כלל, נראה שראוי להם ליזהר שלא לאכול מפליטת אותו המאכל והמרק שלו. גם שלא לבשל בכלי המתיר, כשידוע בודאי שהוא בן יומן, וגם שלא לאכול המאכל המתבשל בו.

והכלל שצריכין ליזהר בכל מה שכתבתי למעלה שצריך ליזהר בשאר האיסורים השווים לכל, זולתי בשני דברים יכולים להקל לעניות דעתי. הראשונה הוא שאין להם לאסור כלי שאינו בן יומן או בן יומן, ויכולין לבשל לכתחלה בכלי שודאי אינו בן יומן... אפילו אם אותו האיסור הוא איסור תורה לדעת האוסר, אינם אסורים לבשל בכלי שאינו בן יומן. והטעם הוא דאית

לן למימר, דאף על גב דקבלו הם עליהם לנהוג איסור באותו המאכל, שלא כדברי המתירים, לאסור הדבר מותר משום לתא ידיה, לא קבילו עליהו. ואפילו על גוזרי הגזרה אפשר למימר דלא גזרו הגזרה ההיא בנדון כזה, ולפחות על הנוהגים איסור, איכא למימר דלא קבילו עליהו לאסור הדבר המותר, משום האיסור ההוא נוסף על זה. שאם אתה אומר כן הרי כל כלי המתירים לאוסרים ככלי הגוים, ודבר זה הוא שיקבלו עליהם שלא להתאכסן בבתי המתירים כלל על מנת לאכול מבשולם, זולתי כשיבשלו להם בכלים חדשים...

וזהו הדבר האחר שנראה להקל בזה האיסור לאוסר יותר מבשאר האיסורים השונים לכל, כשאין לו מנהג קבוע להחמיר בזה מבשאר האיסורים.

הדבר השני הוא בענין הנאמנות, דבנדון דידן אין אנו חייבין להחמיר כסברת הרב רבינו משה בר מיימוני שכתבתי, דסתם עם הארץ אינו נאמן, אלא שהכל נאמן, זולתי אם יהיה חשוד ודאי אלפני עור. וכן לענין הכלי כשאמר שאינו בן יומו פשיטא שהוא נאמן, הן לאכול האוסר מה שנתבשל בו, הן לבשל בו הוא או אחרים לו לכתחלה. דאפילו החשוד נראה דנאמן בענין הכלי כשאמר שאינו בן יומו, כיון דאיכא תרי ספקי ורובא דהתרא כמבואר למעלה. ועוד, דמה שאנו צריכים לשאל לישראל הכשר היכא דאיתיה קמן הוא לחומרא לאסור כשיאמר שהכלי הוא בן יומו, אבל לקולא אין אנו צריכין לדבריו שיאמר שאינו בן יומו, דסמכינן אסתם כלים אינן בני יומן, ובודאי שאפילו החשוד נאמן".

ויותר מזה כתב בשו"ת רדב"ז (ח"ד סי' רצ"ו): "שאלת ממני ידידי אודיעך דעתי במה שהחמירו קצת החכמים שלא לאכול משחיטת מקצת שוחטי הקהל יצ"ו מפני שאינם נזהרים או מפני שיצאת טרפה מתחת ידם וכשמזמן אותם אחד מבעלי בתים חוששין אפילו לגיעולי הכלים ומגעילים אותם אם מחויב' הם אפי' לפי דעתם או לא. תשובה על ענין החומרא בעצמה שהחמירו לא ראיתי לדבר, כיון שלא שאלת עליה. אבל מה ששאלת, נראה לעניות דעתי, שלא היה להם לחוש לגיעולי הכלים, אפילו לפי שטתם... ותו דסתם כלים לאו בני יומן נינהו ונותן טעם לפגם הוא. ותו, דרוב הפעמים יש בתבשיל יותר מששים מכדי פליטה. ואפילו לדעת המחמיר דבעינן כדי לבטל כל הכלי, משום דלא ידעינן כמה פלט הכלי, לדעתי לא החמירו כולי האי, אלא באיסורי ודאי, ולא בספק איסור. ועוד יש לומר בזה משום לא ישנה אדם מפני המחלוקת. וכתב הריטב"א ז"ל בשם רבותיו ז"ל, כי בדבר שאין האיסור מבורר ולא מוכרע, לא ישנה מפני המחלוקת. ויותר טוב היה לאלו המחמירים, שלא ילכו לשום בית שיזמנו אותם, וישימו להם תואנה, ממה שיגעילו את כליהם ולשוויינהו ככותאי או כאחד מעמי הארץ. ולא אדבר בזה, פן דברי יזיקו ולא יועילו... וכך אני עושה, כי אני מחמיר על עצמי שלא לאכול הביד' ינגאן [חצילים]. משום ודאי ערלה, לפי שכן הוא כפי מה ששאלתי את פי הגנני, וכן נמצא כתוב בספר כפתור ופרח, ואפילו הכי איני נמנע מלאכול אצל בעלי בתים, אעפ"י שאני יודע בודאי שאוכלין הביד' ינגאן. וגם לא אסרתי אותם עליהם, לפי שאין איסורו כל כך מבורר, כי רבינו הא"י גאון ז"ל קורא אותו פרי האדמה ומברך עליו בורא פרי האדמה, אבל אני העלתי בתשובה אחרת בראיות, שהרמב"ם ז"ל חולק עליו. וכתבתי לך זה, כדי שתבין שהדברים שאדם מחמיר על עצמו ואחרים נהגו בו היתר ואין איסורו מבורר, אין עלינו לשנות מנהגם, וכל שכן שלא להגעיל כליהם ולעשות אותם כעמי הארצות. אלא [אם] עכ"פ ירצה להחמיר על עצמו אפילו בכיוצא בזה, יכבד וישב בביתו, שגורם למחלוקת גדולה ולשנאת חנם ולחילול השם בר מינן, והקל הטוב יכפר בעד, אמן".

ג

כשלדעת המארח, האורח טועה במציאות

והנה בטעמא דמילתא שבית שמאי הודיעו לבית הלל, שאסור להם להתחתן עם בני צרות ערוה, כיון לדעתם הם ממזרים, אף שלדעת בית שמאי עצמם, בנים אלו מותרים, איתא בגמ' (יבמות שם ע"ב): "ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר - האמת והשלום אהבו". מפרש המהרש"א (חי' אגדות ביבמות שם ע"א): "לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, הגם שאי אפשר שיהיו שני הדעות אמת לאמתו, מכל מקום מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם, כולם אמת, כמש"כ בחגיגה, כי כולם דברי אלקים חיים נתנו מרועה אחד".

וכוונתו להא דאיתא שם (ג' ע"ב): "אף הוא [רבי יהושע] פתח ודרש - דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד... בעלי אספות, אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם - היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר - כולם נתנו מרעה אחד. קל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. דכתיב - וידבר אלקים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אזהר כפרכסת וקנה לך לב מבין, לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין".

ולפ"ז נראה לומר דין חדש, דעד כאן לא מצינו שמחוייב המיקל להודיע למחמיר, שלפי דעתו אסור לו לאכול, אלא כשיש ביניהם מחלוקת בדין או בסברא, דבזה אמרין - אלו ואלו דא"ח. אבל אם לדעת המיקל, המחמיר מחמיר על עצמו, מפני שטועה במציאות הדברים, אין צריך להודיע לו, שלפי דעתו, אסור לו לאכול מאכל זה.

ואם כנים הדברים, אם כן, מי שנמנע מלאכול מהכשר מסויים, מפני שחושש שרמת ההשגחה שם אינה מספקת, או מפני ששמע שמועות שבהכשר זה לא מקפידים שיהיה הבשר חלק גם לשיטת הבית יוסף, והמארח יודע בוודאות שאין הדבר כן, מותר לו להאכילו מהכשר זה, ואין צריך להודיעו.

ויש לדון, אם בכה"ג, כשהאורח שואל אותו בפירוש מאיזה הכשר המאכל, מותר לו לשנות בדיבורו, ולומר לו שהמאכל מהכשר שהאורח אוכל ממנו, או שיש לחוש בזה משום גניבת דעת.